

Klasicko-romantická syntéza I.: Hanslick, Brahms, Dvořák

6. hodina

Absolutní hudba

Už v 19. století se užíval termín „absolutní“ ale nepřesně

- termín zavedl R. Wagner a ve svých teoretických pracích (*Umělecké dílo budoucnosti* a *Opera a drama*) ho běžně používal

Vývoj tohoto dvojího chápání:

- vůdčí hudební osobnosti po Beethovenovi se v Německu stal Mendelssohn, po něm - ? Brahms nebo Wagner?
 - spory mezi oběma proudy začaly cca v 50. a 60. letech a vrcholily v hudební Vídni a Německu v poslední třetině 19. stol.
1. wagneriáni = představitelé programní hudby: zvl. R. Wagner, A. Bruckner, u nás B. Smetana → vyústilo v ideu pokroku (hudba budoucnosti)
 2. obdivovatelé J. Brahmse = zastánci absolutní hudby: zvl. E. Hanslick, J. Brahms, J. Joachim, u nás A. Dvořák → vyústilo v ideu konzervativismu
- zkreslené chápání Brahmse jako hudebního konzervativce trvalo až do 30. let 20. stol. (stat' A. Schönberga *Pokrokový Brahms*)
 - spor se netýkal zdaleka jen německy mluvících zemí, ale také Francie (počínaje památným skandálem 1861 při premiéře *Tannhäusera*), zde jeho dílo ctily Vincent d'Indi, naopak se odvracel např. C. Debussy a R. Roland
 - spory dramaturgické a hudební postupně přerůstaly ve spory nacionalistické, a to zvl. mezi německými a francouzskými hudebníky: německý proud čím dál více nacionální, francouzský čím dál více kosmopolitní

Brahms X Wagner

• dnešnímu chápání programní a absolutní hudby a jejich představitelů Wagnera a Brahmse jako vzájemných protikladů nahrává i odlišný charakter obou osobností:

Richard Wagner	Johannes Brahms
Napínavý život plný zápletek, román	Navenek klidný a ustálený životní běh
Luxus, hojnost, extravagance	Skromnost, umírněnost
Velká gesta, teatrálnost, choleric	Adekvátní reakce, sebekontrola, melancholik
Myšlenky o spáse lidu, reforma	Život v pozadí
Budoucnost: nová forma Gesamtkunstwerk	Budoucnost: navazuje na tradici
Bohatý osobní život, veřejné milostné skandály	Staromládenectví z přesvědčení

Eduard Hanslick, dokonalý antiwagnerián

hlavní estetický zastánce absolutní hudby

- odsuzoval afektovou teorii, programní hudbu, teorii hudebního dramatu, tvorbu skladatelů R. Wagnera, A. Brucknera
- problém dosavadní hudební estetiky je podle něj v tom, že vychází z dojmu, kterým umělecké dílo působí, nikoliv z díla samotného
- největší protivník: Richard Wagner, který
 - je v hudbě nepřirozený, útočí jen na cit
 - „neukázněný romantik“, který nestojí na nohou
 - potřebuje velkolepý reformátorský program a pozici v roli proroka, aby dosáhl své fatální potřeby společenského uznání
 - zbavil hudbu smyslu
 - deformuje německou deklamaci
 - jeho díla jsou obludná a beztvářá (to také platí o symfoniích A. Brucknera)
- cenil si J. Brahmsa (linie vzorů: Mozart, Beethoven, Schumann, Brahms) a A. Dvořáka
- při posuzování díla nezajímá Hanslicka historické pozadí, sociologické aspekty atd.
- stanovení toho, co je krásné, je věcí vkusové volby, která je různá v různých situacích (kulturní, politické...)
- paradoxy:
 - Hanslick si vážil Dvořáka i přesto, že komponoval programní hudbu (symfonické básně)
 - Hanslick s Brahmsem obdivovali Wagnerovy romantické opery *Tannhäuser* a *Lohengrin*
 - Hanslick do značné míry oceňuje i Berlioze a leccos z Liszta
 - Hanslick nechápal Brucknerovu symfonickou hudbu, i když se v ní často neprojeví žádné stopy wagnerovské programovosti

• významný hánstičkův hudebně-estetický manifest. *O hudebním krásnu. Příspěvek k revizi estetiky hudebního umění* (1854)

- radikální popření estetiky hudebního výrazu
- hudba NIC nevyjadřuje, ani věci, ani myšlenky, ani city
- hudba není výrazem citu, nemá vyslovitelný obsah
- hudba je bezpředmětná
- hudba není pojmová, proto nemůže vyjadřovat pojmové věci (nenávist, lásku...)
- hudební krásno je nezávislé a spočívá jedině v tónech
- má-li hudba nějaký obsah, pak je to obsah čistě hudební, a to je forma → **hudba jsou znějící pohybové formy** (= návrat ke klasicismu)
- cíl: obnova čistoty umění, má sloužit jen umění samotnému

Johannes Brahms

7. 5. 1833 Hamburk - 3. 4. 1897 Vídeň

Život: „svobodný, ale osamělý“ (J. Joachim)

- byl tímto svobodným člověkem, nerad mluvil o sobě a svých pocitech (C. Schumann: „stále záhadný“), rouska ironie a sarkasmu
- z rodiny s napjatými vztahy, velmi tím trpěl → jeho pozdější skeptický postoj vůči manželství, tvrdý postoj k sobě samému, silná vůle dosahovat profesních výkonů
- otec muzikant, také Brahms od dětství vynikající klavírista (výborná paměť a hra z listu → vyhledávaný doprovod)
- 1853 rozhodující: houslista Eduard Reményi → seznámení s Josephem Joachimem (s Brahmsem celoživotní přátelství a spolupráce) → seznámení s F. Lisztem a R. Schumannem (článek *Neue Bahnen* v NZfM)
- společné koncertní cesty Brahms + Joachim + C. Schumannová
- díky Schumannově doporučení začala jeho díla vycházet v nakladatelství Breitkopf a Härtel
- nikdy vážně neusiloval o pevné zaměstnání
 - dirigent, sbormistr, velmi dobře honorován
 - usiloval jen o místo ředitele filharmonie v Hamburku, které nedostal
 - ve Vídni řídil Pěveckou akademii, ale místa se vzdal kvůli času na komponování
 - v 70. letech ve Vídni ředitelem Vídeňského pěveckého spolku
- usazení ve Vídni trvale od 1868, zde koncerty a vydávání děl u nakladatele Simrocka

- 70. léta

- čestné doktoráty (univerzita ve Wroclawi a v Cambridge) → další růst jeho autority, považován za vůdčí osobnost evropské hudební scény
- časté cesty, zvl. Itálie, v letních měsících lázeňské pobyty (Bad Ischl)
- jeho dílo propagoval Hans von Bülow (premiéroval jeho 1. symfonii - označil ji za „X. Beethovenovu“)

• dlouho si hledal vyhovující způsob života: svobodný z přesvědčení: „Potřebuji úplnou samotu, ne proto, abych byl schopen zvládnout to co on, ale proto, abych vůbec dokázal myslet na svoje záležitosti.“ Hlubavý a zadumčivý melancholik („svobodný, ale osamělý“ / „frei aber einsam“ → „f. a. e.“)

- vztah k ženám: platonické lásky (Clara a Julie Schumannovy, Agatha von Siebold - zrušené zasnuby, altistka Hermine Spies...)
- dva rozdílné rysy jeho charakteru: postavy
 - „Brahms“ = tichý, skromný, zakřiknutý, disciplinovaný
 - „Kreisler“ = impulsivní, výbušný, vášnivý, nezkrotný→ rozdílná a často protichůdná charakteristika jeho děl
- podle „požadavků romantismu“ byl jeho život spjatý s tvorbou: silné osobní zážitky měly dopad na jeho tvůrčí proces → autobiografické rysy zvl. v:
 - *První klavírní koncert* - inspirací manželé Schumannovi
 - *Německé requiem* a volná věta z *Tria Es-dur*, op. 40 - vliv smrti matky (1865)
 - *Rhapsodie pro alt* - vliv nešťastné lásky k Julii Schumannové (dceři Clary)
- za svého života značně majetný, ale žil skromným životem
- řada uznání a ocenění během života

Dílo

- „Vyjadřuji se prostřednictvím svých tónů.“
- oproti „pokrokovému“ Wagnerovi považován za zpátečnického, toto chápání podstatně změnil Arnold Schönberg: článek *Brahms, der fortschrittliche* (*Pokrokový Brahms*, 1933)
- ~~hlavního tematického sečení obsahuje nejčastěji pomocí rozvíjející variace jednoho motivu (Schönberg)~~
- mýtus o absolutní hudbě? V jeho tvorbě jsou nepopiratelné mimohudební znaky a odkazy a sám tuto inspiraci také přiznával (zejm. básně a lidové písně)
 - básnická sbírka J. G. Herdera → klavírní *Tři intermezza*, op. 117
 - lidové písně → *Houslové sonáty* G-dur (op. 78) a A-dur (op. 100)
- hlavní doména: tvorba symfonická, písňová a komorní, žádná opera
- typické: charakterově odlišná díla komponovaná ve stejné době, např.
 - 1877 za pobytu v idylickém Pörschach: *Druhá symfonie* (op. 73) - světlá, veselá X bałada *Edward* (op. 75, č. 1) - tragická, a moteto *Warum ist das Licht gegeben dem Mühseligen* (op. 74, č. 1) - závažné
 - kompozice z Ischl z r. 1880: *Akademická slavnostní předehra* (op. 80) X *Tragická předehra* (op. 81)
- nápadné: dvojice skladeb stejného obsazení
 - dvě orchestrální serenády (op. 11 a op. 16)
 - dva klavírní koncerty (op. 15 a op. 83)
 - dva smyčcové kvintety (op. 88 a op. 111)
 - dva smyčcové sextety (op. 18 a op. 36)
 - dvě violoncellové sonáty (op. 38 a op. 99)
 - dvě klarinetové sonáty (op. 120, č. 1 a č. 2)

• převzaté motivy a kryptogramy (podobně jako Schumann)

- a-g-a-h-e = Agatha von Siebold → *Druhý smyčcový sextet*, op. 36
- f-a-e = frei, aber einsam
 - → *F-A-E sonáta pro housle a klavír* (1853, často hrál s Joachimem)
 - → *Dvojkonzert pro housle, violoncello a orchestr* (1887, premiéroval Joachim)
- další převzaté motivy
 - motiv ze Schumannovy *Introdukce pro klavír a orchestr*, op. 92
 - → *Klavírní variace*, op. 9, věnoval Claře Schumannové
 - → *První klavírní koncert*
 - → volná věta *Dvojkonzertu*
 - → *Smyčcový sextet*, op. 36
 - motiv *Dies irae*
 - → klavírní *Intermezzo es-moll*, op. 118, č. 6
 - převzaté motivy ze své tvorby
 - písně *Dešťové kapky, padejte dolů* a *Dešťové kapky ze stromů* → *Houslová sonáta G-dur*, op. 78
 - písně *Přijď brzy* a *Jako melodie táhne se to jemně myslí mou* → *Houslová sonáta A-dur*, op. 100

symfonická tvorba

- 4 symfonie
 - klíčový význam
 - ve všech klasický sonátový cyklus s tempovými kontrasty vět: 1. rychlá, 2. pomalá, 3. odlehčená, 4. rychlá
 - ve větách používá sonátovou formu, variační, rondo, třídílnou formu ABA, vše podle klasicistních zásad
 - 1. c-moll
 - 2. D-dur *Pastorální*
 - 3. F-dur *Heroická* - inspirace pro A. Dvořáka
 - 4. e-moll - nejvyzrálejší, pocta J. S. Bachovi: obsahuje propracované variace hlavního tématu, zvl. ve *Finale*: passacaglia se 30 variacemi bachovského tématu
- *Variace na Haydnovo téma* B-dur, op. 56
- sólové koncerty
 - dva klavírní (1. d-moll, 2. B-dur)
 - *houslový koncert D-dur* - dedikovaný Joachimovi
 - *Dvojkonzert pro housle a violoncello a-moll*, op. 102 - vrchol jeho tvorby

- komorní tvorba - velmi početná
 - 3 smyčcové kvartety, klavírní tria, kvartety a kvintety různého obsazení, sonáty pro různé nástroje
- klavírní tvorba
 - 3 klavírní sonáty
 - cykly *Klavierstücke*
 - variace na téma Schumannovo, Händelovo, Paganiniho
 - fantazie, čtyřruční skladby, skladby pro dva klavíry
 - *Uherské tance* - původně čtyřruční, některé zinstrumentoval
- vokální tvorba
 - písně, sbory (a capella i s doprovodem)
 - kantáta *Německé requiem* - text Brahmsův podle Lutherova překladu bible

Brahms a Dvořák

blízké osobní přátelství, podobné umělecké názory

- 1874 Dvořák žádal o udělení rakouského státního stipendia, které obdržel, v porotě seděl mj. Brahms a Hanslick
- 1877 na Dvořákovu žádost Brahms Dvořáka hmotně podporoval → jako projev vděku mu Dvořák dedikoval *smyčcový kvartet d-moll*, op. 34 (užil v něm namísto scherza polku)
- bližší kontakt až díky Hanslickovi, který žádal Dvořáka o dílo pro Brahmse. Ten doporučil k vydání u Simrocka Dvořákovy *Moravské dvojzpěvy* → Simrock Dvořákův stálý nakladatel
- 1878 Brahms cestuje za Dvořákem do Prahy (v rámci koncertní cesty společně s Joachimem)
- 1882 Dvořák do Vídně za Brahmem, který mu doporučuje, aby do Vídně natrvalo přesídlil
- 1880 Dvořák orchestruje Brahmsovy *Uherské tance*
- poslední setkání ve Vídni 1896, rok před Brahmsovou smrtí

Antonín Dvořák

8. 9. 1841 Nelahozeves - 1. 5. 1904 Praha

- z rozvětveného rodu, hudbymilovná rodina, otec hospodský a řezník
- hlavní nástroj: housle, později klavír

Zlonice

- stěhování ve 13 letech, v učení na řezníka
- potkal Antonína Liehmanna, který měl kapelu → Dvořák jeho žákem a členem kapely

Česka Kamenice

- studium teorie a hry na varhany

Praha

- dostal se sem na přímluvu Liehmanna, 1857 - 1858 na varhanické škole
- houslista a violista, účastnil se koncertů konzervatoře, získával praxi orchestrálního hráče, 1858 hrál pod taktovkou F. Liszta
- po dokončení varhanické školy violistou v kapele Karla Komzáka (1861 a 1862 pro ni napsal *smyčcový kvartet*, op. 1, a *kvintet*, op. 2). Od 1862 začal hrát tento Komzákův soubor v Prozatímním divadle a téhož roku byl ustanoven jako jeho stálý orchestr. Zde hrál pod taktovkou Maýra, Smetany aj.
- 1871 - odchod z kapely, vydělával si komponováním a hraním na zábavách, také pedagog - učil v rodině Jana Neffa (→ *Moravské dvojzpěvy*), láska k začce Jozefíně Čermákové → písňový cyklus *Moravský cypřiš* (1865)
- 1873
 - provedení jeho kantáty *Hymnus* pěveckým spolkem Hlahol v Praze = rozhodující úspěch v českých zemích a start jeho skladatelské kariéry
 - svatba s Annou Čermákovou (sestra Jozefíny), syn Otakar → potřeba zajistit rodinu → varhaníkem v chrámu sv. Vojtěcha (zde byl ředitelem kůru Josef Förster, otec Josefa Bohuslava)
 - setkání s Wagnerem

- 1874 žádal o státní stipendium do Vídně a obdržel ho (dvojnásobná výše než jeho roční plat! V porotě Hanslick, Brahms aj.). Při druhé žádosti předložil porotě *Moravské dvojzpěvy*, ty upoutaly Brahmse a díky němu vyšly v německém překladu (nakladatel Simrock), velký ohlas zejm. v Německu, důležitý krok do světa, ale nebezpečí: „selství“, „skladatel-samorost“, „venkovství“ X Dvořákovo navázání na lidovou hudbu je dílem

- 1876

- narození a brzké úmrtí dcery Josefy → 8. *smyčcový kvartet E-dur* a *klavírní trio g-moll*
- s Neffem navštěvuje Moravu, seznámení s Janáčkem → vliv moravského folklóru
- po návratu *klavírní koncert g-moll* → větší zájem o klavírní dílo, sám výborný klavírista, ale ne profesionál
- objednávky skladeb Hlaholem, uznán za jednoho z čelných skladatelů, dobré hmotné zabezpečení → vzdává se místa varhaníka, věnuje se jen kompozici

- 1877

- *Stabat mater* - první vážné úspěchy v Anglii (v Brně provedena pod taktovkou Janáčka 1880)
- je mu už popáté uděleno státní umělecké stipendium
- navázání kontaktů s Brahmssem + jeho finanční podpora → Dvořákův projev vděku: dedikace *smyčcového kvartetu d-moll*
- narození a brzké úmrtí dcery Růženy, 1877 umírá syn Otakar

1878

- nejplodnější skladatelské období (*Slovanské tance* (2. řada až 1886, <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:06ec71c0-6565-11e6-b819-005056825209?page=uuid:feef64f0-65fa-11e6-b819-005056825209>), vrcholné dílo: 10. *smyčcový kvartet Es-dur*)
- narození dcery Otylky
- zvolený do výboru Umělecké besedy
- samostatný koncert ze svých skladeb na Žofíně
- další kontakty a nové známosti: dirigenti Hans von Bülow a Hans Richter, v Praze ho navštěvuje Brahms: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:6e65dad0-6565-11e6-b819-005056825209?page=uuid:2a933630-6601-11e6-b819-005056825209>

• 1879

- udělení čestných členství (Hlahol, Umělecká beseda)
- stoupá zájem o jeho díla v cizině, *Slovanské tance* se hrají v USA, počet prováděných děl začíná být nepřehledný, provádění skladeb v cizině převažuje nad domácí produkcí
- 80. léta do londýnského období
 - narození dcery Anny (1880), Magdalény (1881) a syna Antonína (1883)
 - časté cesty na Vysokou u Příbrami
 - od 80. let závratné narůstání zahraničních úspěchů, setkávání s novými lidmi, nové podněty a vlivy
 - Brahms mu doporučoval přesídlení do Vídně

Cesty do Londýna

- *Stabat Mater* - napsal 1876/7, premiéra v Praze 1880 (dirig. Adolf Čech), 1883 uvedena v Londýně (Royal Albert Hall), premiéru v Brně dirig. Janáček. Jeho dosud nejsyntetičtější dílo → čím dál větší úspěch za hranicemi

- 1884 osobní návštěva Londýna (s Jindřichem Kàanem), pak téhož roku podruhé (od Dudleyho Bucka dostal nabídku na cestu do USA), pak cesta do Londýna 2x v roce 1885, pak 1886 a 2x v roce 1891
- na objednávku pro Londýn: kantáta *Svatební košile* aj.
- 1884 uvádění *Stabat Mater* v USA
- 1888 setkání s Čajkovským v Národním divadle, 1891 cestuje do Moskvy a Petrohradu
- 1889 nabídka místa profesora na pražské konzervatoři (předměty instrumentace, hudební formy), ale prozatím odmítl
- 1891
 - přerušení styků s nakladatelem Simrockem
 - nakrátko profesorem na konzervatoři
 - nabídka J. Thurber na místo učitele na konzervatoři v NYC → nastupuje v říjnu 1892

- USA
- 1892 = 400leté výročí objevení Ameriky → píše kantátu *Te Deum*, op. 103, a *Americký prapor* (jeho premiéru 1895 už neslyšel)
- říjen 1892 první cesta do NYC
 - jeho pobyt zde byl dostatečně připraven úspěchy jeho děl (*Slovanské tance*, *Stabat Mater*...)
 - doprovod: Josef Jan Kovařík
- ~~nové knížky: černobílá a modrá kniha a modrá kniha - nový kvintet Es dur, op. 97, se dvěma violami - zde zní melodie, kterou chtěl použít na USA hymnu, ale kvůli krachu na burze se neuskutečnilo~~
- vyučoval na konzervatoři v NYC (založila J. Thurber 1885) a její ředitel
- 1893
 - začíná komponovat 9. *symfonii*, tentýž rok zde světová premiéra NYC filharmonii, obrovský úspěch
 - krach na newyorské burze
- USA podruhé 1894 - 1895
 - Dvořák 1894 poprvé řídil i díla jiných autorů
 - 1894 nakrátko zpět do Čech, slavnostní uvítání
- úspěchy v USA - Simrock ustupuje a vydává všechna Dvořákova dosavadní díla
- 1894 premiéra *Novosvětské symfonie* v Londýně, o pražskou premiéru se ucházel nově založený spolek hráčů orchestru Národního divadla pod názvem Česká filharmonie
- úmrtí: 1893 Čajkovskij, 1894 Hans von Bülow a Dvořákův otec → touha vrátit se domů

- 1895 přijal profesuru na pražské konzervatoři (kompozice před ním Karel Stecker), jeho žáci: Josef Suk, Oskar Nedbal, Julius Fučík, Vítězslav Novák, Rudolf Karel... → Dvořákova „kompoziční škola“, od 1901 jejím ředitelem
- (1895 zemřela Marie Červinková-Riegrová)
 - 1896
 - založena Česká filharmonie (!!!) - její první koncert řídil Dvořák, program sestával výhradně z jeho děl
 - poslední cesta do Anglie, zde v Queen's Hall diriguje premiéru *violoncellového koncertu h-moll* (sólista Leo Stern)
 - cesta do Vídně - poslední setkání s Brahmssem, seznámení s A. Brucknerem
 - 1897 umírá Karel Bendl a J. Brahms (ve Vídni ho Dvořák vystřídal ve funkci udělování státních uměleckých stipendií), 1900 umírá Zdeněk Fibich
 - 1897 další nabídka z USA, ale Dvořák odmítá (agorafobie)
 - 1898 svatba dcery Otýlie s Josefem Sukem (o Otýlii se zajímal také Zdeněk Nejedlý)

~~... ačkoli byl jeho jediným blízkým přítelem Simrock (1901), Adolf Čech (1903) aj.~~

- 1901 narození vnuka = otec houslisty Josefa Suka mladšího
 - Josef Suk (starší, 1874 - 1935) + Dvořákova dcera Otýlie
 - 1901 syn Josef Suk - inženýr, majitel cukrovaru, amatérský houslista
 - 1929 syn Josef Suk (mladší, 1929 - 2011), pravnuček A. Dvořáka
- 1904 zemřel náhle (nachlazení, embolie plic)

Dílo

celkem 115 opusů

- nepřeborná melodika a bohatá instrumentace = jeho nejsilnější stránka
- láska k lidovému umění: hudba prostá, snadno zapamatovatelná → úspěch, znak nevzdělanosti?
- vyrůstal v ovzduší venkovských kapel → záliba v pohádkových námětech, láska k lidovému umění
- pro Komzákovu kapelu: *smyčcový kvartet*, op. 1, a *kvintet*, op. 2
- 1865 - plodný rok, žádné z těchto děl nebylo za jeho života vydáno tiskem
 - symfonie c-moll *Zlonické zvony* (bez op. č.)
 - *symfonie B-dur*, op. 4 - motiv „vodního kouzla“ se později objevuje v *Rusálce*
 - *1. violoncellový koncert*
 - písňový cyklus *Moravský cypřiš*
- od 1868 - vliv Lisztův a Wagnerův:
 - *3 smyčcové kvartety*: B-dur a D-dur (1869), e-moll (1870) - v tomto vliv Wagnera největší. Z jeho pomalé věty → *Nokturno H-dur* - jeho podoby: pro smyčcový orchestr, pro housle a klavír a pro čtyřruční klavír
 - 1870 opera *Alfred* - osvobozenecká tematika, předehra = slavnostní koncertní číslo, opět silný vliv Wagnera
 - 1870 opera *Král a Uhlíř*, hudba značně přetížená, předehra měla premiéru 1872 pod taktovkou B. Smetany
- od konce 60. let až do *smyčcového kvartetu e-moll* experimentátorství
- 1873 kantáta *Hymnus* (na slova V. Hálka, konečná verze 1885) → Dvořák hudební autoritou

• 1874

- premiéra 3. *symfonie*, dirigoval B. Smetana. Spojuje tu *Scherzo* a *Finale* do jedné věty (Dvořákův vynález)
- *smýčcové kvartety* č. 5. *f-moll*, č. 6 *a-moll* (tento nedokončil)
- zničil koncertní předehru *Romeo a Julie* a *Oktet*
- *symfonie d-moll* - vliv Wagnera (1. věta) a Schumanna (2. věta)
- *Rapsodie a-moll* (původní název *symfonická báseň*) - heroicko-dramatická, podobně jako *symfonie d-moll*
- nová verze opery *Král a uhlíř* = Dvořákův tvůrčí přerod, vliv Smetany, ne komplikovaná ale klasicistně přehledná
- *Rapsodie-symfonická báseň* (bez udání programního obsahu)
- 7. *smýčcový kvartet a-moll*
- opera *Tvrdé palice* - jednoaktovka, maloměstské prostředí

• 1875

- *smýčcový kvintet G-dur* (ke kvartetu přistupuje kontrabas). Z jeho pomalé věty → *Nokturno, op. 40* (wagnerovsky nekonečná melodie) - jeho podoby: pro smýčcový orchestr, pro housle a klavír a pro čtyřruční klavír
- *Moravské dvojzpěvy* pro soprán a tenor s doprovodem klavíru, op. 20
 - píše na přání rodiny Neffů
 - později dopisuje op. 29, 32 a 38 - všechny pro ženské hlasy
 - premiéra 1877, dirigoval L. Janáček (také je upravil pro smíšený sbor a klavír)
- *klavírní trio B-dur*, op. 21
- *klavírní kvartet D-dur*, op. 23 - opět spojuje *Scherzo* a *Finale*
- 5. *symfonie F-dur*, op. 24 (podle Simrocka op. 76) - pastorální charakter
- opera *Vanda* - historická, polský mytický námět, monumentální dílo, těžiště ve sborech, živá je předehra

• 1876

- *klavírní koncert g-moll* - dlouho nepochopený na rozdíl od koncertu houslového a violoncellového, zájem až po přepracování sólového partu Vilémem Kurzem (v lisztovsko-chopinovském duchu)
- další klavírní díla 1876 - 1880

- 10 děl pro klavír - mezi nimi např. *Siluety*

Dumky op. 25 - první taktová výšková skladba v jeho díle (pozor: *Dumky* op. 12 vznikly později). Dvořákova dumka = lyricko-epická skladba, někdy se změnami metra

- *Téma s variacemi*, op. 36 - Dvořákův nejrozsáhlejší klavírní útvar

• 1877

- *Symfonické variace*
- opera *Šelma sedlák* - velmi slabé libreto
- *Stabat mater* - 10dílná kantáta, händelovská velikost

• 1878 - „slovanské období“

- *Slovanské tance* - 1. řada (8 čísel)
 - novoromantická idealizace lidových tanců
 - původně pro čtyřruční klavír, ale také tento rok zinstrumentoval
 - 1. a 8. furiant, 3. polka, 4. a 6. sousedská, 5. a 7. skočná, 2. ukrajinský tanec
- *Smyčcový sextet A-dur* (ke kvartetu přistupuje druhá viola a violoncello)
- *Tři novořecké básně pro zpěv a orchestr* - zahrnuje písně srbské, litevské a irské
- *Symfonická rapsodie A-dur* - nejpopulárnější z cyklu *Slovanských rapsodií*
- 10. *smyčcový kvartet Es-dur* - mistrovské dílo, píše pro Florentinské kvarteto, 2. věta je dumka, 3. věta pomalá
- skladby pro Hlahol: *Žalm 149* pro mužský sbor a orchestr a *Slavnostní pochod C-dur*

- 1879
 - *Česká suita D-dur*, op. 39
 - *houslový koncert a-moll* - psal pro Joachima, prem. František Ondříček
 - *Cigánské melodie*, op. 55 - na objednávku vídeňské dvorské opery, obsahuje proslulou píseň *Když mne stará matka*
- 1880
 - *6. symfonie D-dur* - dedikoval H. Richterovi
 - orchestrace Brahmových *Uherských tanců*
- 1881
 - opera *Dimitrij* - ruský náměr, vynikající libreto: Marie Červinková-Riegrová
 - *Legendy* - pro čtyřruční klavír
 - *11. smyčcový kvartet*
- 1882
 - *klavírní trio f-moll*, op. 65
- 1883
 - klavírní cyklus *Ze Šumavy*
 - koncertní předehra *Husitská* - pro slavnosti k otevření ND

pro Londýn.

- kantáta *Svatební košile* - text K. J. Erben, L. Janáček nadšen
- diriguje tu 7. *symfonii* d-moll
- konečná verze *Hymnu* - věnoval anglickému národu
- oratorium *Svatá Ludmila* - na text Vrchlického
- další dílo z 80. let:
 - 2. řada *Slovanských tanců*
 - *klavírní kvintet č. 2, A-dur, op. 81*
 - *Mše D-dur* pro zpěv a varhany
 - opera *Jakobín* - libreto Červinková-Riegrová
 - revize některých komorních děl, *Cypřišů* (→ *Písně milostné*, op. 83)
 - myšlenkově závažná díla: *klavírní kvartet Es-dur*, *8. symfonie G-dur*

• 90. léta a USA

• *Requiem* pro sóla, sbor a orchestr, op. 89

- vrcholné dílo jeho tvorby
- na objednávku výboru hudebního festivalu v Birminghamu (1889)

latinský text

- premiéra v Birminghamu za řízení Dvořáka 1891

• *Dumky*, op. 90 - pro soubor klavírního tria

• cyklus tří koncertních předeher: *V přírodě* (→ impresionismus), *Karneval* a *Othello*

• skladby za pobytu v USA:

- *9. symfonie e-moll from the New World (Novosvětská / Z nového světa)*
- *smyčcový kvartet č. 12, F-dur, op. 96 Americký* (zkomponoval za 9 dní)
- *smyčcový kvintet Es-dur, op. 97* se dvěma violami - silně ovlivněný indiánskou hudbou
- americké názvuky také v *Klavírní suitě A-dur*
- *Biblické písně* - cyklus 10 písní

• 1894 za pobytu na Vysoké píše slavné *Humoresky*, op. 101 (→ *Humoreska Ges-dur*)

• 1894 poslední USA dílo:

- *violoncellový koncert h-moll* - „10. symfonie“, dedikoval Hanuši Wihanovi, premiéroval Leo Stern v Londýně, později také v Praze
- rozpracovává 13. *smyčcový kvartet* (dedikace Thurberové), ale nedokončuje ho

- skladby po návratu do Čech

- vrcholná syntéza jeho tvorby: *13. smyčcový kvartet G-dur*, op. 105, dokončení *smyčcového kvartetu As-dur* z USA

- *symfonické básně* (podle Erbenovy *Kytice*):

- *Polednice* - nejukázněnější
- *Zlatý kolovrat* - charakter výpravné povídky
- *Holoubek* - nejbarevnější, geniální zvukové nápady, premiéroval L. Janáček, má 2 závěry: march funebre později přepracoval na smířlivý závěr
- 1896 velká revize opery *Jakobín* - nový *Terinčin zpěv* (text F. L. Rieger, otec Červinkové)
- 1897 *Píseň bohatýrská* - poslední orchestrální dílo (premiéra ve Vídni pod taktovkou G. Mahlera), dál se chtěl věnovat jen operní tvorbě:
- 1898/9 *Čert a káča* - libreto Adolf Wenig
- 1900
 - *Rusalka* - libreto Jaroslav Kvapil, předjímání impresionismu, zahraniční úspěchy
 - *Slavnostní zpěv* - kantáta, jediné přerušení mezi operní tvorbou
- 1902
 - *Armida* - rytířská, spor náboženství (islám X křesťanství), libreto Jaroslav Vrchlický
 - načrtává operu *Horymír*

Dílo chronologicky

60 – 70. léta 19. století

- období přípravné a kompozičně-technického dozrávání, hledání vlastní hudební řeči
- inspirací Beethoven, Schubert, Schumann, Liszt, Wagner, Smetana
- prvních 5 symfonií, rané opery (*Alfred, Král a uhlíř, Tvrdé palice, Vanda, Šelma sedlák*), kantáta *Hymnus*, oratorium *Stabat mater*, klavírní koncert g moll ad.
- 1875-1880, „moravské období“
 - *Moravské dvojzpěvy*
- 1878-1890, „slovanské období“
 - vrcholné skladby, nejplodnější - *symfonie* č. 6, 7, 8, orchestrální předehra *Můj domov*, opery *Dimitrij, Král a uhlíř* (2. verze), *Jakobín*, *Slovanské tance* op. 46 a 72, orchestrální *Slovanské rapsodie*, kantáta *Svatěbní košile*, oratorium *Svatá Ludmila*, klavírní cykly pro 4 ruce *Legendy* a *Ze Sumavy*, houslový koncert a moll, komorní hudba atd.
- 1892-1895, „americké období“
 - charakteristické pentatonikou a zhutnělou, jasnou hudební řečí s výraznými melodickými obrysy a pevnou formální výstavbou
 - *9. symfonie*, *violoncellový koncert h moll*, *smyčcový kvartet Americký*, *Biblické písně*, duchovní kantáta *Te Deum*
- 1896-1904, lyrické, pohádkové a impresionistické období
 - završení Dvořákova hudebního vývoje
 - 4 *symfonické básně* podle sbírky balad *Kytice* K. J. Erbena, pohádkové opery *Čert a Káča*, *Rusalka* a fantazijně exotická opera *Armida*

Dílo - souhrn operní tvorby

• *Alfred*, *Král a uhlíř*, *Vanda*, *Tvrdé palice*, *Šelma sedlák*, *Dimitrij*, *Jakobín*, *Čert a káča*, *Rusalka*, *Armida*, 1870 - 1900, celkem 10 oper

- *Alfred* - historická, tragická, s vítězným koncem, vliv Wagnera a pozdního romantismu
- *Král a uhlíř* (tato má dvě zcela odlišná znění) - vliv Wagnera a pozdního romantismu
- *Vanda* - tragická, z polského dávnověku
- komické: *Tvrdé palice*, *Šelma sedlák* (duet Jeníka a Bětušky *Rozlučme se, drahá*) - vstoupil jimi do veřejného povědomí coby operní skladatel
- *Dimitrij* - podle Borise Godunova (Musorgský, text Červinková-Riegrová), typ velké francouzské opery, 2x podstatně přepracována
- *Jakobín* (libreto Červinková-Riegrová) - venkovské prostředí, mistrovská instrumentace (duet *My cizinou jsme bloudili*)
- *Čert a káča* (libreto Josef Wenzig) - mnoho taneční hudby
- *Rusalka* (1901) - pohádková, směřuje k impresionismu, libreto Jaroslav Kvapil podle Andersena a Erbena (*Kytice*). Po *Prodané nevěstě* a Janáčkových operách je to česká nejpopulárnější opera
- *Armida* - méně zdařilá oproti ostatním

Dílo - symfonie

- č. 1 c-moll, *Zlonicke zvony* (1865)
- č. 2 B-dur, op. 4 (1865)
- č. 3 Es-dur, op. 10 (1876) - spojuje *Scherzo* a *Finale*
- č. 4 d-moll, op. 13 (1874)
- č. 5 F-dur, op. 24 (1875)
- č. 6 D-dur, op. 60 (1880)
- č. 7 d-moll, op. 70 (1885)
- č. 8 G-dur, op. 88 (1889)
- č. 9 e-moll, *Z nového světa / Novosvětská*, op. 95 (1893)

Životní ocenění

- 1878 členem výboru Umělecké besedy
- 1881 čestným členem Umělecké besedy
- čestným členem londýnské filharmonické společnosti
- 1890 rytířský řád železné koruny III. třídy
- 1891 čestný doktorát na univerzitě v Cambridge
- 1891 čestný doktor filozofie na české univerzitě v Praze
- 1892 jmenován uměleckým ředitelem konzervatoře v NYC
- čestný odznak Litteries et artibus (rytíř řádu železné koruny, medaile, kterou před ním dostal jen Brahms 1899)
- 1901 člen rakouské panské sněmovny (spolu s Jaroslavem Vrchlickým)

Reflexe Dvořákova díla a tvorby, literatura

- v zahraničí spolu s Janáčkem dnes nejznámější český skladatel!
- životopisec Otakar Šourek
- DVOŘÁK, Antonín, Milan KUNA a Markéta HALLOVÁ. *Korespondence a dokumenty: kritické vydání*. 10 sv. Praha: Editio Bärenreiter Praha, 2004. ISBN 80-86385-26-4
- autor tematického katalogu: Jarmil Burghauser
- <http://www.antonin-dvorak.cz/uvod>

Hudba v USA v 19. století

- dva zdroje hudební tvorby (oba se prolínaly):
 1. nonartificiální hudba (populární, lidová)
 2. artificiální - umělá
- 1842 v NYC založen první stálý symfonický orchestr

Skladatelé:

- Stephen Foster (1826 - 1864)
 - první USA skladatel živící se výhradně komponováním
- Dudley Buck (1839 - 1909)
 - skladatel, varhaník, autor hudebně-teoretických prací a příspěvků
 - studia v Evropě (Lipsko, Drážďany, Paříž)
 - iniciátor Dvořákovy spolupráce s NYC
 - pedagog - mnoho jeho žáků výrazné hudební osobnosti 2. pol. 19. stol. v USA, někteří společní žáci s Dvořákem (např. Harry Rowe Shelley)

Hudební kultura v USA:

- Jeanette Thurber (1850 - 1946)
 - mecenáška a patronka klasické hudby v USA
 - 1885 zakladatelka konzervatoře v NYC, kam pozvala do funkce ředitele A. Dvořáka
- *Dwight's Journal of Music* (1852 - 1881, Boston)
 - John Dwight - první hudební kritik v USA
 - vlivný a nejrespektovanější časopis v 2. pol. 19. stol. v USA
 - přispěvatel mj.: Alexander Thayer (1817 - 1897) - hudební historik, jako první v USA napsal Beethovenovu biografii

Literatura

- *Dwight's Journal of Music*.
<https://archive.org/search.php?query=journal%20of%20music>
- HANSLICK, Eduard. *O hudebním krásnu: příspěvek k revizi hudební estetiky*. Praha: Editio Supraphon, 1973. 137 s.
- HONS, Miloš. *Hudba zvaná symfonie*. Praha: TOGGA, 2005. ISBN 80-902912-6-0, s. 201-232, 261-297
- LUDVOVÁ, Jitka. *Dokonalý antiwagnerián Eduard Hanslick: Paměti, fejetony, kritiky: Výbor z díla*. Praha: Supraphon, 1992. 421 s.